

Рецензия

за дисертационен труд на тема:

„Ролята на свободното движение на хора за създаването на модели за европейска идентичност“

(„The Role of Free Movement of Persons in the Formation of Models of European identity“, на английски език),

на Стела Пламенова Конакчиева

Редовен докторант към Катедра Европеистика, СУ „Св. Кл.Охридски“ и Университет
Лиеш, Белгия

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02 Политология (Еuropeистика – Политологични изследвания на ЕС – Европейска идентичност). Научен ръководител проф. Мария Стойчева, втори научен ръководител проф. Куентин Мишел.

От проф. д-р Петя Любомирова Кабакчиева,
професор по 3.1 Социология, антропология и науки за културата,
Катедра Социология, ФФ, СУ „Св. Кл. Охридски“,
член на Научното жури със Заповед No. РД 38-303/19.05.2017г. на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски“

1. Представяне на дисертацията. Приноси.

Докторската теза е 232 страници, включващи пълна библиография и три приложения. Тя се състои от четири глави, първата разработва теоретичната рамка; втората представя методологията на изследването; третата анализира емпиричните резултати; четвъртата, озаглавена "Въпроси за дискусия", поставя актуални въпроси, свързани с бъдещото развитие на ЕС - политиката в сферата на сигурността и разработването на евентуален нов европейски социален договор.

Дисертацията си поставя следните изследователски въпроси:

Има ли нормативният модел на европейска идентичност, разбран като все по-тесен съюз между народите на Европа, емпирично основание?,

Какви елементи, идеи или процеси формират европейската идентичност в нейния граждански и културен компонент?

Какви други модели на европейска идентичност възникват от свободното движение на хора, различни от нормативния модел?

Има ли специфични модели на европейска идентичност в контекста на миграцията Изток-Запад, която често е стереотипизирана и не е изследвана в дълбочина? /стр.4-5/

Основната хипотеза на текста е, че "все по-тесният съюз между народите на Европа може да бъде възможен модел, възникващ в социалния контекст, формиран от свободното движение на хора" (стр. 4), или с други думи, такъв съюз "може да се формира в социалния контекст на пространството за мобилност в рамките на ЕС" (стр.45).

Обект на изследването са българи, живеещи в различни страни - стари членки на ЕС, повече от една година, които работят законно там, т.е. имат редовен договор за работа или са самонаети, и плащат здравни и социални осигуровки.

Използваният емпиричен метод е качествен – полу-структурирано интервю, като анализът се основава на дедуктивен аналитичен модел с кодове, но и на по-свободна, наречена индуктивна, интерпретация.

Прилаганият теоретичен подход би могъл да се определи като интердисциплинарен, съчетаващ полетата на политология, социология на правото, социология на миграцията, изследвания на идентичностите в общата рамка на европейските изследвания. Подходът е и нормативен, тъй като обвързва формирането на европейска идентичност с идеята за все по-тесен съюз между народите на Европа като бъдеща цел на европейската интеграция. Интердисциплинарният подход не е изненада, като се има предвид, че Стела Конакчиева е бакалавър по Европеистика и Магистър по право. Ето защо тя има компетенциите да представи коректно правните разпоредби на договорите на ЕС (Договор за функционирането на Европейския съюз – ДФЕС, и Договора на Европейския съюз, ДЕС) и да ги обвърже с различни видове връзки /bonds/ - икономически, социални, гражданско-политически и културни, доразвивайки концепцията на Джонатан Уайт за „bonds“, която е фокусирана преди всичко върху политическата свързаност на хората в Европа. Идеята за връзките – bonds, е находка, защото английската дума bond едновременно изразява връзка, свързаност и договор, т.е. свързаността стъпва върху, основава се на договаряне.

Стела Конакчиева отбелязва, че Джонатан Уайт мотивира използването на това понятие с аргумента, че чрез него "се избягват проблемите на подходите, които се фокусират върху изследването на споделената култура, ценностите, вярванията и нормите" (стр. 35) Подчертавам това, защото в края на анализа си Стела ще твърди, че ценностите, заедно с разбирането на връзките, са много важни за конструирането на европейската идентичност. Така дисертацията доразвива подхода на Джонатан Уайт и в крайна сметка отхвърля част от първоначалната си нормативна хипотеза.

Връщайки се към приложения нормативен подход, презумпцията е, че "свободното движение на хора активира видовете връзки, които свързват гражданите на ЕС: социалната връзка, гражданската и политическата връзка, както и културната обвързаност" (стр.45), и по този начин стимулира солидарността и "все по-тесен съюз между народите на Европа". Аз лично съм скептична спрямо нормативния подход, но трябва да призная, че той е много широко разпространен в европейските изследвания. Положителното постижение на докторската дисертация е, че горната презумпция е емпирично тествана, и нормативният модел „отгоре –надолу“ / the top-bottom model/ е сравнен с емпиричните резултати от изследването, което търси конструирането на идентичността и вижданията за значението на видовете връзки „отдолу-нагоре“ . За мен това сравнение е един от основните приноси на докторската теза.

Тъй като започнах с отбелязването на приносите в дисертацията, ще продължа в тази насока.

Първо, както отбелязах, концепцията за връзките е интересна и опитът за обвързване на конкретни членове на Договорите с конкретни права, обуславящи различните връзки, определено е находка – става дума за таблицата на стр. 38. Защо? Защото проведените интервюта дават възможност в анализа да се сравняват сходствата и разликите между нормативния език на ЕС и всекидневните представи на хората, в случая на "движещите се" в ЕС българи. Методологически важен е въпросът на докторантката : "Дават ли емпиричните данни доказателства за разликите между социалната действителност и нормативната перспектива?" (125 стр.) Наистина ли тези нормативни категории, това евро-говорене, този Euro-speak, провокират убеждението, че " може да се създаде все по-тесен съюз между народите на Европа в социалния контекст на пространството за мобилност в ЕС"? Отговорът се оказва сложен и не толкова лесен. Едни от най-интересните констатации в докторската дисертация се отнасят до анализа на всекидневната употреба на понятията „мобилност“, "емигрант", "имигрант"; "права", "гаранции", "възможности", "ползи" и др., и контекста, в който се използват. Ето примери: "Емпиричното изследване показва, че мобилността се възприема по-скоро като знак за равенство и за това, че си Европейец, докато миграцията се обвързва със стереотипите за миграцията от Изток на Запад, и с възприятията и преживяванията за неравенство" (стр.113); "шансовете за щастие" се разбират като "възможности за пътуване, работа, среща с нови култури и развитие на себе си" (стр.117), и т.н.

Нещо повече, дисертацията доказва, че всекидневният език се влияе от евроговора, но интерпретациите на Euro-speak са различни и зависят от социалния статус, образованието, самочувствието и т.н. Както отбелязах и по-горе, *сравнението между нормативните категории и всекидневните представи на евро-мобилните българи за мен е основното постижение на дисертацията, основният теоретика-емпиричен принос*. Ако Стела Конакчиева продължи да работи по тази тема, според мен трябва да е в тази посока.

Второ, обособяването на различните типове връзки е съществено, наред с полезността му за сравнението, за което писах по-горе; за разбирането на много сложния характер на процеса на конструиране на европейска идентичност. Оказва се, че този процес не може да се определи като преобладаващо политически, граждански, културен, или основан на икономически предпоставки и социални права. Конструирането на европейската идентичност е сложна комбинация от всички тези страни на европейската интеграция, от възприятието и преживяването на "ЕС" и "Европа"; а фокусът върху един или друг аспект от тази идентификация ще доведе до опростяване. *Много важен принос на дисертацията е показването на сложността, многоаспектността на конструирането и преживяването на европейската идентичност*.

Трето, в "извадката" на интервюираните са включени хора със стабилна работа и договори, но практикуващи различни видове професии и занятия; с различна степен на образование и с различен опит. Различният социален статус води до различни себевъзприятия и групови самоотнасяния - хората се самоопределят като „елити“, "мултикултурни", "дискриминирани" и т.н. Изследването дава възможност да се сравни връзката между груповите самоидентификации, възприятията за "Европа" и "ЕС", спецификата на преживяването на идентичностите на мобилните българи, с различното им социално и семейно положение, с различния период на престой, с различния опит на работа и характера на работата, в различни страни и така да се очертаят различни социални и идентичностни профили на движещите се българи, разпространеността на които по-нататък може да се провери в количествено изследване. Това е много плодотворна посока на проучване и този подход се различава от повечето изследвания на мобилните българи, фокусирани преди всичко върху временни трудови мигранти в една конкретна страна - било то Италия, Испания или Англия.

Четвърто, самото изследване е много интересно, направените и в голяма степен транскрибирани интервюта определено са принос към нови знания и могат да служат за основа на по-нататъшни интерпретации и анализи и от други изследователи.

Пето, матрицата с кодове на дедуктивно аналитичния модел, обвързана с теоретичния модел, е иновативен авторски продукт и интересно методологическо достижение.

2. Бележки и въпроси

Имам една принципна забележка – препоръка, която засяга избягването на обобщения. Двадесет направени интервюта дават по-задълбочени познания за възприемането и преживяването на европейскостта, могат да предложат алтернативни начини на мислене, някои хипотези, възможни предизвикателства спрямо разпространени идеологеми – всички тези аспекти ясно се виждат в анализите в дисертацията, няма нужда от генерализиращи обобщения. Например: "Като цяло, българското разбиране за това кой е европеец се конструира в уникалния географски, социален, културен и геополитически четириъгълник: Балкани - Европа - Русия - Турция." /134 стр./ Само по себе си много интересно виждане. Но доколкото прочетох интервютата, това се споменава само в четири интервюта, може и да са повече. Ако е така, важно е да се обясни кои са хората, които мислят в тези категории и защо? Защо, ако това е така, Турция не е включена в Балканския регион и какво означава това? Подобна е и идеята за European melting pot, трудно ми е да преведа тази метафора, много интересна идея, добре обоснована в интервю № 8, заслужаваща да бъде обект на анализ, но отново тя засяга възможна хипотеза за развитие на ЕС и не може да е база за обобщение. Въобще, при всички оптимистични обобщения за възможността за установяване на все по-тесен съюз между народите на Европа като бъдеща цел на европейската интеграция, трябва да се има предвид, че заключенията се основават на „движещи се“ от Изток на Запад в ЕС българи. Тези заключения дават основание да се формулира хипотезата, че сред мобилни българи идеята за по-тесен съюз между народите в Европа среща подкрепа. Видяхме, че мнозинството от британците имат различно мнение.

Авторефератът отговаря на структурата и основните изводи в дисертацията, за съжаление той, както всеки автореферат, не може да покаже богатството от конкретни анализи на интервютата, което е основното достойнство на дисертацията. Приносите са обективно представени, част от тях могат да се формулират по-добре.

3. Лични впечатления

Нямам персонални контакти със Стела Конакчиева и нямам конфликт на интереси. От неколкочкратните обсъждания на текста ѝ съм с впечатлението за трудолюбив, старателен и отстояващ мнението си човек.

4. Заключение

Освен достиженията в дисертацията, които изтъкнах досега, трябва да се отбележи, че докторантката е изпълнила изискването за две академични публикации по темата - в изданието по политически науки на Университета Лиеж, Белгия; Cahiers de Sciences politiques de l'ULg [En ligne], Cahier n°33, URL и в докторантски сборник на СУ „Св. Кл. Охридски“, като двете публикации обсъждат различни аспекти от дисертацията.

Признавайки извършената работа и отчитайки посочените по-горе научни приноси в дисертацията, гласувам за и препоръчвам присъждане на научната степен "доктор" на Стела Конакчиева в професионално направление 3.3. Политически науки шифър 05.11.02 Политология (Европеистика – Политологични изследвания на ЕС – Европейска идентичност).

02.06. 2017

Проф. д-р Петя Кабакчиева